

gospodarske, obertniške in narodne

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četrť leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 10 kr., za četrť leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 12. septembra 1860.

Nauk o reji goveje živine.

Bavarska (parska) vlada je ukazala gospodarski družbi v Unterfranken-u in Aschaffenburg-u, naj napravi prav po domače kratek poduk, kako bi mógli kmetje rejo goveje živine zboljšati.

Ker se ta poduk opira na prave skušnje najumniših živinorejcov, in ker je od konca do kraja lepo zložen, ga podajo tudi „Novice“ svojim bravcom ne le, da bi ga brali, temuč tudi zvesto posnemali. So zlate resnice za vsakega gospodarja, kjer koli si bodi.

Pervič: Kako živino izbérati za pleme.

Če imate gospodarji v svojem kraji že dobro živino, to je, tako, da je dosti velika in močna za delo, dobra za molžo in pitanje, ostanite pri tej domači živini za pleme, in varite se ptuje, to je, nikar ne mešajte ptujega blaga z domačim. Tako dobro domačo parite z domačo; al glejte, da si izberete za pleme le najboljo in da nikoli takega teleta ne obderžite za pleme, čigar mati ima kakošno napako; le teleta od takih krav, ki imajo vse dobre lastnosti, odločite za pleme. Taka domača reja je najbolja, zakaj živina je že vajena kraja (podnebja), klaje in domače rabe, in je zavoljo tega tudi večidel rodovitna. Kdor neprenehoma tako ravna leto za letom, in je tako stanoviten v izberanju najbolje živine za pleme, si bo sčasoma napravil iz svoje domače živine tako lepo in dobro, da bi je skor stari oče ne poznali, ako bi iz groba vstali in prišli sinovo živino gledat. Najboljo živino tedaj zmiraj z najboljo pariti, je prva zapoved umne živinoreje. Dobro si to v glavo vtisnite, gospodarji, da ne za las ne bote prestopili te zapovedi.

Če pa vidite, da vaša domača živina ni dosti prida ne za delo, ne za molžo, ne za mesarja, ne bote nikoli veliko dobička imeli za takim blagom. Treba je, da si poišete bika ptujega boljšega plemena in tega parite s svojimi kravami. To se pravi „križem pariti“. Po tej poti se dobi novo pleme; mlade goveda iz te mešanice imajo ali lastnosti obeh starišev (bika in krave) v sebi, ali pa saj več kervi očetove (bikove). Po tej poti se v takih okoljčinah doseže cilj in konec umne živinoreje najhitreje. Al to se le tedaj zgodi, ako gospodar tu umno ravna, to je, da si izbere takega bika, ki je za njegovo domačo živino najbolj pripraven. Kdor to prezre, ne bo nič dobrega si napravil. Pari enako živino z enako, je druga imenitna zapoved umne živinoreje. Ktero ptuje pleme je pa za tvojo živino najbolje, to ti mora tvoja lastna pamet povedati in pa skušnja. — Ko pa si začel domačo živino s ptujo pariti, ne misli, da z enim takim bikom ali z dvema si že vse opravil. Perve teleta take mešanice še nimajo toliko zboljšane kervi v sebi, da bi mógle zdaj že vse dobre lastnosti imeti za pleme; verjemite nam, da tak junček ne bo še nič zboljšal domače reje. Komur je mar si izrediti stanovitno dobro pleme, mora neprenehoma najmanj 10 do 12 let spušati takega bika; še le po tem se bo dobra kri njegova prelila v zarod domači. Še le tedaj, kadar imaš telice iz tretjega rodú ptujega bika, si moreš ob-

deržati tudi junčka iz tega rodú za pleme; vse prejšnje junčke daj rezati.

Drugič: Kakošen bik naj se izbere za pleme?

Na biku je sila veliko ležeče; zakaj po njem podedva tvoja živina dobre ali slabe lastnosti. Kteri bik je dober, mora skušnja poterditi; na podobi njegovi se ne vidi to vselej. Vendar tudi že podoba nekaj kaže, zato si izberi za pleme bika lepega in lepo vstvarjenega, ki ima lahko glavo, široko čelo, žive oči, tanke in lepo razpete rogove, tanke, široke ušesa, močen pa kratek vrat s širokim zatilnikom; za plečom ne sme biti udert, križa in ledja mora biti ravnega, rebra močno okrogla, križ dolg, rep tenak in neprevisoko vtaknjen; noge močne in lepo postavljene; mošnja krepka; sicer mora žive in iskrene nature biti. Len bik, ki ne mara za kravo, ni rodoviten. Na starosti je sila veliko ležeče. Dokler ni bik poldrugo leto star, ni za pleme; mlajši bik je otrok, ki ne prelije dobrih lastnost v svoje otroke. Bik, ki je eno leto in pol star, naj se spuša še le po malem, da ob moč ne pride; še le ko je 2 leti star in se dobro redí, more več opraviti. Žalostno je, da so v nekterih krajih ljudje tako neumni, da že leto stare bike spušajo, — to je velika škoda za bika samega, pa tudi teleta niso nič prida za pleme. Kakor hitro pa bik len prihaja in je težak postal, kar se večidel v 6. letu zgodi, ni več za pleme pripraven. Dajte ga preč! Poldrugo leto staremu biku naj se v prvem letu ne pripelje več kakor 40 do 50 krav; starejši biki se smejo v takih krajih, kjer se krave celo leto pojajo, na 90 do 100 krav spustiti; v takih krajih pa, kjer se krave le skozi 3 do 4 mesce pojajo, se ne sme na bika čez 70, k večem 80 krav šteti. Več kakor dvakrat na dan se ne sme bik nikoli spustiti.

(Dal. sl.)

Gospodarske skušnje.

Kako se dá več krompirja pridelati.

V „Centralbl.“ se bere to-le: Že večkrat se je priporočevalo, naj se zavoljo obilnišega pridelka poterga krompirju cvét. Al od druge strani se je spet reklo, da se ne plačajo stroški tega dela s tem, kar se krompirja po tem več pridelata. Belgiški kmetovavec Géliodt pa je to reč iznova prav natanko skusil in se pri tej skušnji prepričal, da se vendar-le dá z velikim dobičkom to opraviti. Skusil je to pri neki znani sorti, ktero je vsadil na veliko njivo. Na eni polovici te njive je pustil krompir, kakor je rastel, na drugi polovici pa mu je trikrat vse cvetje osmukal. In vidil je, da je krompir na tej drugi polovici veliko čverstejše rastel, kar so stebila že odzunaj pokazale.

Pridelal je krompirja na drugi polovici njive 18.580 funtov na oralu.

Pridelal je na prvi polovici pa 13.920 funtov na oralu; tedaj na uni 4.660 funtov več.

Stroški za 20 dni so znesli 9 gold. Za večji pridelok krompirja (po 1 gold. 20 kr. cent) pa je skupil 55 gold. 80 kr., tedaj je bil za 48 gold. in 80 kr. na dobičku. Gosp. Géliodt priporočuje tedaj z godaj s terganjem cvetja

začeti, da krompir hitreje raste in je že precej debel, preden se bolezen začne. Serpa ni treba za to delo; ž roko se dá vse dobro opraviti.

Za domače potrebe kaj.

(Da dimnikov ni treba ometati), ker se čedijo sami, priporoča nek časnik, naj se mavta pri njih zidani zmeša s soljo in tako osoljeno mavto naj se omeče dimnik od znotraj. Kadar je vreme deževno, se raztopi sol in saje padajo same po sebi doli. Dimnik pred 30 leti na to vižo napravljen, čeravno je vsako zimo kurjeno bilo, je še zmiraj tak, da ni potreboval dimnikarja, in vendar ni ne najmanjše nevarnosti.

Nova postava za obertnije in rokodelstva.

(Dalje).

§. 118. Glavarstvo bratovščine. Zbor voli odbornike in glavarja. Glavarja pa mora poterčiti gosposka, da bo njegova volitev veljala.

Odborniki in glavár služijo po navadi tri leta, kadar pa te leta iztekó, smejo se zopet izvoliti.

§. 119. Oblast ali področje zborov. Zborom so prideržane te opravila:

- pretresati in poterjevati sklepe računov (rajteng) in letne prevdarke in pa odločevati, koliko dnarjev bo v vsakem letu po razpartenji med posamne obertnike skup spraviti;
- ustanovljati službe plačevanih pomočnikov;
- zaukazovati zastran glavnega ali založnega premoženja bratovščine;
- sklepati zastran ustanovitve in organske spremembe naprav za namene pod c), d) §. 114 imenovane;
- delati sklepe v družih imenitnih rečéh, ki jih postave vsake bratovščine bolj natanko razločujejo.

Glavarstvo oskerbuje tekoče opravke.

§. 120. Pravica glasovanja. Pravico, v bratovščini svoj glas dajati (glasovati) in za može zaupnike ali pa za odbornike izvoljeni biti, imajo samo tisti, kateri so svojo obertnijo že tri leta terdno opravljali.

Izverženi od glasovanja in voljivosti so tisti, kateri so bili obsojeni zavolj kakoršnega bodi hudodelstva sploh, zavolj pregreška ali prestopka iz lakomnosti po dobičku ali zoper očitne lepe šege storjenega, zavolj kontrabanta, zavolj težkega prestopka, zoper državne dohodke ali zavolj konkursa (kanta), kterege so bili sami krivi.

V tem času, dokler se obertnik zavolj kacega gori omenjenega djanja preiskuje ali dokler mu je obertnija po gosposki ustavljena, ne more v bratovščini ne glasovati ne ureda (službe) opravljati.

§. 121. Namestovavci iz stanú pomagačev. Za razločevanje preprirov ali pravd (§. 102) se pridaje glavarstvu bratovščine primerno število namestovavcov (zgovornikov) iz stanú pomagačev, ki jih postavlja gosposka za stanoviti čas izmed najpoštenjših in najpametnejših ljudi te verste.

§. 122. Disciplinarna oblast. Glavarstvu je dana oblast, udom (členom) in vdružencom bratovščine, če prelomijo zapovedi bratovščine, nalagati primerne kazni za ohrambo reda kakor so: posvarilo in kazni v dnarjih do 5 goldinarjev ali forintov.

§. 123. Razpartitev ali razdelitev davka. Dnarji, potrebni za stroške obertnijskih bratovščin, kolikor ne prihajajo iz brestí (čimžev, fitov) njihnega premoženja, dobivajo se iz davščin, ktere se s poterjenjem gosposke razdelé (razparté) med ude bratovščin, in se smejo po upravnem potu iztirjevati.

§. 124. Skladnice obertnijskih pomagačev. Če se pri kaki bratovščini ustanovi naprava za podpiranje potrebnih ali revnih pomagačev, v ktero plačujejo obertniki

in pomagači skup in ki ji morajo pristopiti vsi, sme se prinesek (skladek) za-njo odmeriti le tako, da pomagači ne bodo plačevali čez 3 odstotke (percente) od vsacega goldinarja svojega zaslužka, in da obertnik ne bo iz svojega premoženja za vsacega svojih pomagačev dodajal čez polovico prineska, ki prihaja na njegove pomagače.

Na oskerbovanje takošnih naprav (pomočnih dnarnic) bodi tudi pomagačem zagotovljena primerna moč.

§. 125. Zapiski, po katerih obertniki in delavci zvedajo eden za drugega. Da bi gospodarji in delavci laglje našli drug drugega, naj se pri bratovščinah deržé in na pogled imajo zapiski, v ktere se zaznamujejo pomagači, ki dela iščejo, in pa obertniki, ki po njih poprašujejo.

§. 126. Dobrovoljni nameni. Nihče izmed udov (členov) bratovščine se ne more siliti, da bi nehoté bil deležen kacega obertnijskega početja na vkupni račun in da bi pripomagal k obertnišču namenjemu za vkupno robo, naj se to obertnišče ima iz novega napraviti ali od koga v zakup (štant, arendo) vzeti, razun če bi kje gosposka z ozirom na očitni prid ukazala take vkupne naprave, kakor je to na pr. pri mesarskih pobijavnicah.

§. 127. Postave ali statuti. Deržeč se teh glavnih vodil, naj si vsaka bratovščina svoje postave ali statute posebej spiše in političnemu deželnemu poglavarstvu za poterjenje predloži.

V teh postavah naj bo povedano bolj natanko:

- kaj zapopada in doklej sega bratovščina;
- kaj veljá od zborov bratovščine in ktere reči so prihranjene zborom;
- kako se volijo možje (zaupniki) pri večjih bratovščinah;
- kako se sestavlja in izbira glavarstvo bratovščine in ktero je njegovo področje (opravilo);
- kako se oskerbuje premoženje bratovščine;
- po katerem merilu se razdeljujejo davščine med posamezne ude;
- kako je ravnati pri razločevanju preprirov (pravd) med gospodarji in delavci ali učenci zastran dela ali učenja (§§. 102 in 121);
- kako in kdaj se komu nalagajo kazni za ohrambo reda namenjene (§. 122).

§. 128. Kadar je pri kaki bratovščini pomočna dnarnica, naj se v postavah bratovščine tudi ustanovi, koliko in kako mora vsak va-njo plačevati, po katerih pravilih se odmerja podpora, ki jo ima iz nje prejeti ta ali uni, pod kterimi pogoji se pravica do take podpore dobiva in zgublja, in če gré za dnarnice (skladnice) obertnijskih pomagačev, koliko moč imajo pomagači do oskerbovanja te dnarnice.

§. 129. Kdo ima bratovščine v skerbi ali pod nadgledom. Gosposka ima bratovščine v skerbi in postavlja posebne komisarje, ki čujejo nad tem, da se v njih vse po postavi godi.

Njihni prepri zastran notranjih družbenih reči gređó edino pred upravne gosposke.

Dosedanje v vsaki deželi navadne imena (cehe, gilde, srenje, gremije) smejo bratovščinam ostati.

§. 130. Premoženje starih cehev. Če se kak sedanji ceh, kateri ima kaj premoženja, zedini z družimi obertnijami v eno obertnijsko bratovščino, poplačajo se najpred vsi dolgovi in kar premoženja ostane, prejde v last nove bratovščine; to da udom (členom) in vdružencom prejšnega ceha, kar jih je bilo ob času zedinjenja, bodo zagotovljene tiste koristi ali dobrote, ktere bi jim bile šle iz premoženja njihnega ceha, če bi bil še ostal.

Če se ceh razide, da ne prestopi v novo bratovščino, bode se premoženje njegovo odkazalo pod enacim prideržkom tisti občini (soseski), v kateri je ceh imel svoj sedež.

(Dalje sledí.)